

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ

Ингарден, Изер

Лекция 10

Преподавател: гл. ас. д-р Дарин Тенев

Феноменология и литература

Двата най-значими опита да се осмисли феноменологически литературата принадлежат на Роман Ингарден (1893-1970) и Волфганг Изер (1926-2007).

В тази лекция Ингарден ще бъде представен по-кратко, а акцентът ще падне върху ранната теория на Изер за фикцията.

Ингарден

Най-известната книга на Ингарден е “Литературната художествена творба” (1931).

За Ингарден литературната творба е чист интенционален предмет. Това означава, че на нея не ѝ съответства действителен предмет, доколкото физически съществуващите книги не са творбата – има една творба, но много екземпляри на книгата.

Но това означава, че творбата предполага идеалност подобно на математическите обекти.

Ингарден

В споменатата книга Ингарден разграничава четири пласта на литературната творба.

1. Първият пласт е пластът на звука на думите.

Той се характеризира с ритъм, рима, благозвучия, алитерации, асонанси.

Ингарден

2. Вторият пласт е пластът на смисълът на изреченията. Това е първият от два пласта на смисъла.

Когато четем книга ние не просто чуваме звукове, а разбираме изречения. Има единици смисъл, установени във вербална мрежа от изречения.

Изреченията, според Ингарден, звучат като твърдения, но доколкото не твърдят нищо, са *квазитвърдения*.

Ингарден

3. Третият пласт е пластът на изобразените обекти. Той също е ниво на смисъла.

Минал през звука, за да стигне до изреченията, сега читателят е препратен от техния смисъл към онова, което разказват или представят изреченията. Точно това са обектите. Както при Хусерл се разграничава образен обект от обрана тема, така и тук се разграничава пластът на изреченския смисъл от този на обектите.

Ингарден

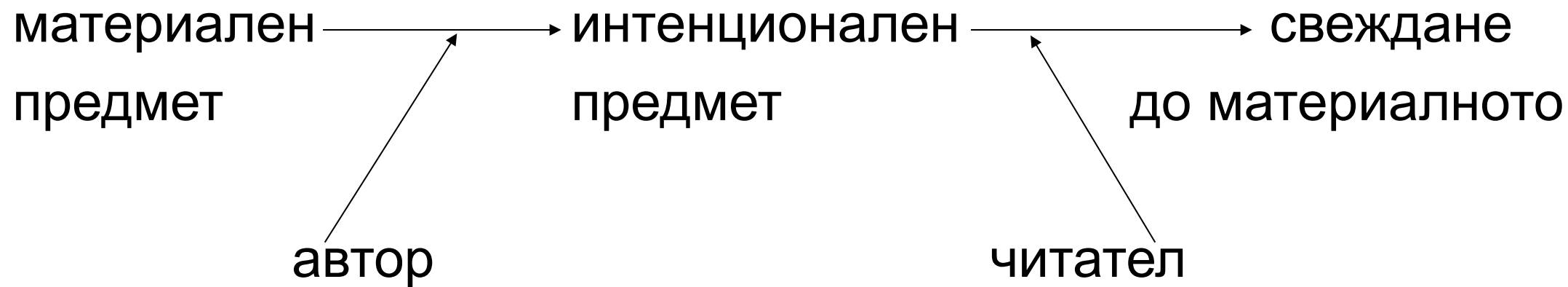
4. На четвърто място е пластът на схематизираните аспекти. Третият пласт никога не може да ни дава пълни обекти, защото никога нищо не може да бъде напълно цялостно описано. При описанието на обектите остават лакуни и неопределености, които четвъртия пласт запълва. Той помага да се извърши *конкретизация* на основата на *ориентировъчното пространство*, предложено от третия пласт.

Ингарден

Според Ингарден, авторът взема съществуващ материален обект в природата и го превръща в чист интенционален предмет, който е абстрактен модел на материалното. Читателят извършва на основата на схематизираните аспекти конкретизация и води обратно идеалното до материалното (конкретните образи, които си представя).

Ингарден

Това движение може да се представи така:

Изер и *Актът на четене*

Волфганг Изер, подобно на Ингарден, счита, че за да разберем как се конституира нещо като литература, трябва да имаме предвид не просто текста (а това е явна критика към формалистски и структуралистски подходи), а отношението между текст и читател.

Работата, в която най-пълно развива своята феноменологическа теория, се нарича *Актът на четене* (1976).

АКТЪТ НА ЧЕТЕНЕ

Изер се интересува не от реални читатели, а от онова, което прави четенето изобщо възможно. Затова той объща последователно внимание на 1. онези текстови структури, които правят текста нещо четимо; 2. особенният характер на съзнанието, което чете; 3. основите на взаимодействието между текст и читател.

Текстови структури

Общо казано, две са текстовите структури, които правят възможно четенето: *репертоар и стратегия.*

Текстови структури

Репертоарът “се състои от цялата позната територия в текста”.

Това може да са реалии от всекидневието, препратки към други творби, социални и исторически норми, цялостна култура.

Изер вижда фикция и реалност не като противопоставени, а като комуникиращи си. Фикционалната творба взима неща от реалността и ги превръща в свой репертоар.

Текстови структури

Първата особеност на репертоара е *изборът* (селекция) от норми и алюзии, с други думи значещи структури, които да отпращат към познати неща.

Втората особеност на репертоара е в принципа, чрез който работи, и който Изер описва с понятията на Гещалт психологията за *преден план* и *фон*.

Текстови структури

Принципът на предния план и фона казва, че когато един елемент излезе на преден план, то това, което го заобикаля, му става фон. Така в изветния пример с лицата и чашата, когато виждаме лицата, чашата е фон и обратно.

Текстови структури

OPTICAL ILLUSIONS...

Текстови структури

Разликата между възприятието и четенето е в това, че при четенето фонът не е даден, което предполага много по-динамична връзка и много по-активно участие на четящия.

Текстови структури

Втората текстова структура е *стратегията*.

Стратегиите “организируют едновременно материала на текста и условията, при които този материал може да бъде съобщен.” Става въпрос за това как *иманентната* структура на текста предизвиква читателска активност.

Текстови структури

Стратегията следователно отговаря за организацията на елементите в текста.

Основната корелация тук е *тема-хоризонт*.

Тази корелация е феноменологическа. Хоризонтът в случая се разбира като вътрешния хоризонт на текста. Така например, след като сме прочели първите две глави, при започването на третата ние имаме хоризонта, даден от първите две.

Текстови структури

Елементарната феноменология на четенето показва, че четенето не е линеен процес. Още докато четем третата глава, например, ние се връщаме назад и преосмисляме първата и втората. Всяка крачка напред е съпътствана от ретроспективно преосмисляне на предишното. Което означава, че това, което в един първи момент е тема, във втория момент се превръща в хоризонт, за да бъде по-късно наново тематизирано и т.н.

Текстови структури

Текстовите структури, които описва Изер, всъщност развиват по-ранното му понятие за *имплициран читател*, който е “текстова структура, очакваща присъствието на възприемател, без да го определя по необходимост”. Имплицираният читател “обозначава мрежа от приканващи ответ структури, които карат читателя да улови текста”.

Феноменология на читателския процес

Читателският процес, от своя страна, се характеризира на първо място с нещо, което Изер нарича *“странстваща гледна точка”*.

Става дума за особена възможност читателят да заема различни позиции, предложени му от текста (автор, фиктивен читател, персонажи, сюжет).

Странстващата гледна точка е *предструктурирана, но не предопределена*.

Феноменология на читателския процес

Втората особеност на читателското съзнание е *изграждането на консистентност*.

Важно е да се отбележи, че тази консистентност е градена от *пасивни синтези*. Синтези, които читателят не забелязва, че осъществява, поради което за читателя консистентността принадлежи на самия текст, независимо от това, че там тя не присъства като такава: могат да присъстват елементите, но ен и връзките между тях (това би свело връзките до поредните елементи).

Взаимодействие

Взаимодействието между текст и читател, срещата между читателското съзнание и тектовите структури, се случва поради нещо, което вече не можем да припишем нито просто на текста, нито единствено на читателя. Става дума за структури на неопределеност.

Взаимодействие

Изер описва три базисни структури на неопределеност, които назовава съответно:

- Празноти
- Отрицания
- Негативност

Взаимодействие

- *Празноти*

Празнотите са неопределеност на нивото на стратегията. Това ще рече, че има елементи, които са тематизирани, но за които не знаем какво да привечем като хоризонт. Това нарушава добрата последователност в текста и тя трябва да бъде наново изградена чрез скитащата гледна точка.

Взаимодействие

- *Празноти*

Трябва да се отбележи, че докато Ингарден вижда неопределеностите на нивото на обектите, Изер ги вижда на нивото на връзките между елементите. Според Изер неопределеност на нивото на обекта въобще няма нужда да бъде запълвана (ако се спомене старец, ние, казва той, не си го представяме през схематичните аспекти със бяла коса – ние изобщо не мислим за цвета на косата му).

Взаимодействие

- *Празноти*

Така докато при Ингарден неопределеността се разрешава със запълване, при Изер тя се решава чрез комбинирание на схеми.

Взаимодействие

- *Отрицания*

Отрицанията са неопределености на нивото на репертоара и нарушават еднозначната връзка между преден план и фон.

Веднъж включено в произведението познатото се трансформира в новия си контекст и позволява “отричане на конкретни норми и схващания за реалността чрез наслагване на нови контексти”.

Взаимодействие

Отрицания

Така например, роман на Павич, в който повече от една възможност се осъществява, променя начина, по който мислим онова, което се е наложило като единствен вариант на света и неговата история. “Хазарски речник” променя начина, по който четем хазарската мисия на Кирил Философ и т.н.

Взаимодействие

Негативност

Отрицанията и празнотите са конкретни проявления на една по-обща негативност, която е нужна, за да бъде разбран текста.

Негативността е неформулираният двойник—основа на текста, който е условие за формулировките му чрез празноти и отрицания.

Взаимодействие

- *Негативност*

“Пропуските и отменянията указват, че практически всички формулировки на текста препращат към неформулиран фон.” Негативността е не-даденото в текста, което позволява постоянното изменяне на смислите и т.н.

Има три аспекта на негативността: формален, съдържателен и инвалидизиращ реалността.

Взаимодействие

- *Негативност*

Формален аспект: общата свързаност между индивидуалните позиции в текста не е дадена. Както беше посочено, ако връзката се даде в текста, тя става просто поредният елемент в него и ще е нужна друга връзка, която да го отнесе към останалите.

Общата формална свързаност в своята недаденост обаче прави текста съобщим.

Взаимодействие

- *Негативност*

Съдържателен аспект: скритата причина за това, което се случва.

Изер дава пример с анализираниите от Морис Мерло-Понти скулптури на Роден. Въпросът е как могат да изразяват движение, когато са неподвижни? Отговорът на Мерло-Понти, че неестественото положение, деформацията на телата, карат възприемателя да си набави причината. По същия начин в текстовете негативността включва неформулираните условия за деформациите в текста.

Взаимодействие

- *Негативност*

Третата черта е по-сложна. Тя обозначава начина, по който веднъж включено в произведението, познатото е лишено от реалност, то – по цитирания от Изер Теодор Адорно - емигрира от реалността. Но това лишаване от реалност ни показва, че самата реалност не е нещо окончателно. Негативността лишава реалността както вътре в произведението, така и вън, като по този начин винаги оставя място за нов прочит, нов смисъл.

Негативност

Негативността е онова, което винаги все още не е било разбрано. Тъкмо то е определящо за разбирането, което ще остава отворено разбиране, разбиране, отворено към трансформации и модификации, които не просто пораждат нови произведения, а менят онова, което доверчиво наричаме реалност.

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО, МЛАДЕЖТА И НАУКАТА

Схема BG051PO001-4.3.04

„Развитие на електронни форми на дистанционно обучение в системата на висшето образование“

Проект BG051PO001-4.3.04-002

Усъвършенстване и развитие на вътрешната система за електронна форма на дистанционно обучение във
Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

